

Anna Janiszewska, Ewa Klima

LUDNOŚĆ RDZENNA – ABORYGENI AUSTRALIJSKY

Artykuł poświęcony jest jednej z grup ludności rdzennej – Aborygenom australijskim. Jego celem jest wykazanie odmienności kulturowych, demograficznych i ekonomicznych tej społeczności. Dodatkowo porównane zostaną różne relacje „państwowa większość – rdzenna mniejszość” oraz sposoby ich ustalania.

1. Wprowadzenie

Organizacja Narodów Zjednoczonych ocenia, że na świecie istnieje ponad 5 tys. grup ludności rdzennej. Jest to ponad 370 mln osób w 70 krajach. Choć brak jednolitej i powszechnie uznawanej definicji, przyjmuje się, że są to społeczności, które rozwinęły się w czasach przedkolonialnych lub przed inwazją obecnie dominującej na danym terenie populacji¹. Członkowie tych grup mają silne poczucie odrębności od reszty społeczeństwa, pozostają wierni swojej tradycji i kulturze. W społecznościach owych bardzo silne jest przywiązanie do terytorium i do życia w zgodzie ze środowiskiem naturalnym.

Obecnie jednym z podstawowych problemów pojawiających się właściwie wszędzie tam, gdzie mieszka ludność rdzenna, jest pogodzenie jej odrębnego stylu życia z polityką państwa i oczekiwaniami społecznymi. Jest to poszukiwanie sposobu życia między odrzuceniem społecznym, a kompletną asymilacją. Do tej pory grupy rdzennych mieszkańców wielu państw świata pozostają na marginesie życia społecznego. Często określa się je mianem społecznie upośledzonych. Jeszcze w niedalekiej przeszłości prowadzono wobec nich politykę jawnej dyskryminacji, a dopuszczały się tego nawet bogate kraje rozwiniętej demokracji (np. USA i Australia).

Artykuł otwiera cykl publikacji poświęconych wybranym grupom ludności rdzennej. Celem auterek jest wykazanie odmienności kulturowych, demograficznych i ekonomicznych tych społeczności. Dodatkowo porównane zostaną różne relacje „państwowa większość – rdzenna mniejszość” oraz

¹ Np. Lapończycy na Półwyspie Skandynawskim zepchnięci na północ przez plemiona germańskie i fińskie.

sposoby ich ustalania. Wśród wybranych do analizy społeczności znaleźli się: Maorysi, Lapończycy, Indianie Ameryki Północnej i Eskimosi. Pierwszy tekst poświęcony jest rdzennym Australijczykom – Aborygenom.

2. Aborygeni od czasów przedkolonialnych do współczesności

Gdy w 1770 r. kapitan Cook ogłaszał odkryty przez siebie ląd częścią Korony Brytyjskiej, traktował go jak *terra nullis* – ziemię niczyją. Oczywiście nie było to prawdą, obszar ten był zaludniony od około 60 tys. lat. Pierwotni mieszkańcy Australii przybyli tam, najprawdopodobniej drogą morską, z południowo-wschodniej Azji². Odkrycia archeologiczne potwierdzają, że pierwsze kultury powstały na kontynencie 50 tys. lat temu. Dzięki sprzyjającym warunkom klimatycznym (bardziej wilgotny klimat) Aborygenom udało się zasiedlić prawie cały kontynent. Prowadzili zarówno wędrowny, jak i osiadły tryb życia, a w ciągu dziesiątek tysięcy lat swojej obecności na kontynencie sprawnie dostosowywali sposób życia do zmieniających się warunków geograficznych³.

W czasach przedkolonialnych Aborygeni tworzyli złożoną i lokalnie zróżnicowaną kulturę. Odnaleźć można jednak pewne jej cechy wspólne. Wewnętrznej wymianie idei sprzyjał handel i przede wszystkim organizowane w różnych częściach Australii uroczystości. Trwały one nawet kilka tygodni i przyciągały czasem daleko zamieszkałe plemiona. Była to okazja do zawierania małżeństw, nauki nowych technik wytwarzania narzędzi i zdobywania informacji o odległych, nieznanych terenach. By się komunikować, uczestnicy musieli znać wiele języków.

Struktura społeczna zbudowana była na instytucji klanu, grupy liczącej od 10 do 50 lub więcej osób, połączonych więzami krwi. Na ich (klanów) czele stała starszozna – mężczyźni darzeni największym szacunkiem i zaufaniem. Zresztą cały system społeczny oparty był na patriarchacie. Do mężczyzn należało polowanie i wyrabianie narzędzi, do kobiet zbieractwo i rybołówstwo, wychowywanie dzieci i przygotowywanie posiłków.

Trudno dokładnie określić liczbę ludności rdzennej w momencie, kiedy Europejczycy rozpoczęli kolonizację tego kontynentu. Szacunki dotyczące

² Spekuluje się także na temat lądowego połączenia Australii z Nową Gwineą (*Australia*, 2007).

³ Około 30 tys. lat temu Australia była zieloną ziemią, z licznymi jeziorami i rzekami, bogatą florą i fauną, ale już 15 tys. lat później kontynent stanowił wielką pustynię. Dzisiejszy klimat i pokrycie terenu pojawiło się 10 tys. lat temu (*Unity...*, 1994).

liczebności tej populacji są rozbieżne⁴. Według danych szacunkowych liczba ludności rdzennej w 1788 r. wynosiła ponad 314 tys. osób i systematycznie spadała aż do roku 1947. Inne szacunki określają jej liczebność nawet na 1 milion osób, a badania archeologów skłaniają ku przyjęciu wartości 750 tys. (*Year Book Australia*, 1994).

Aborygeni wraz z aneksją kontynentu przez Koronę stali się obywatelami brytyjskimi, pozbawiono ich jednak wszelkich praw. Byli systematycznie wypierani ze swoich ziem, mordowani lub zmuszani do niewolniczej pracy na farmach. Zmuszano ich do zajmowania ziem wcześniej należących do innych plemion, ginęli także w bratobójczych walkach. Ocenia się, że liczba ludności autochtonicznej w 1891 r. wynosiła 110 tys., a zatem spadła minimum prawie trzykrotnie w ciągu 120 lat. Co ciekawe, w bezpośrednich starciach z kolonizatorami śmierć poniosło „tylko” około 20 tys. Aborygenów⁵. Straty ludnościowe były więc raczej konsekwencją zmiany stylu życia (dieta, inne struktury społeczne, pozbawienie tradycyjnych form egzystencji) i chorób przyniesionych przez Białych, szczególnie alkoholizmu. Część nowo przybyłych nie traktowała tubylców jak ludzi należących do tego samego gatunku co oni. Uważali, że Aborygeni to takie same szkodniki jak inne dzikie zwierzęta i należy ich w podobny sposób tępić. Przytaczano także argumenty naukowe, zupełnie opatrnie zresztą interpretowane. Odwołując się do darwinizmu społecznego dziennik „Age” pisał w 1888 r.:

Wydaje się prawem natury, [że, tam] gdzie dwie rasy, których stopień rozwoju wielce się różni, wejdą w kontakt, rasa niższa jest skazana, by obumrzeć i zaniknąć [...]. Można wątpić, czy australijski tubylec kiedykolwiek posunąłby się wiele ponad stan rasy neolitycznej, w jakim go zastaliśmy i dlatego nie ma potrzeby opłakiwać jego zniknięcia. Można od nas najwyżej oczekiwać, iż jego ostatnie dni, o ile tylko potrafimy, uczynimy wolnymi od cierpienia (R e y n o l d s, 1989, s. 8–9, za L e n c z n a r o w i c z, 2005).

Niezwykle rzadko udawało się doprowadzić do skazania Białych za przestępstwa wobec Aborygenów. Gdy na przykład w 1838 r. wymordowano kilkudziesięciosobową grupę ludu Kwiambal obozującą pod Myall Creek w Nowej Południowej Walii, sprawcy w pierwszym procesie zostali uniewinnieni przez ławników. Sędzia dostrzegł jednak wyjątkowe okrucieństwo zbrodni i mimo społecznej aprobaty dla czynu stwierdził, że wobec prawa życie Czarnych jest tak samo cenne jak życie nawet najznamienitszego członka społeczności Białych. W drugim procesie uznano za winnych i skazano na

⁴ Ludność rdzenna została objęta po raz pierwszy spisem ludności i mieszkań w 1971r.

⁵ Czynny opór stawiał np. Pemulwuy i jego blisko 100-osobowy oddział. W latach 1790–1802 skutecznie nekali oni osadników w Nowej Południowej Walii. Ostatecznie jednak Pemulwuy został postrzelony i pojmany, a wkrótce potem zmarł. By nikt nie miał wątpliwości, że nie żyje, odcięto mu głowę i umieszczono ją w słoju ze spirytusem (www.dreamtime.net.au).

powieszenie siedmiu mężczyzn. Byli to pierwsi Europejczycy skazani za zabicie Aborygenów (www.dreamtime.net.au).

Wszelka pomoc ze strony władz kolonii była nieskuteczna. Czasami jej forma zupełnie nie odpowiadała potrzebom i, jak dzisiaj by powiedziano, standardom opieki społecznej. Przykładem może być próba utworzenia na Tasmanii rezerwatu dla Aborygenów i tzw. Czarnej Granicy (*The Blackline*). W 1830 r. gubernator George Arthur postanowił złapać i umieścić w rezerwacie możliwie jak największą liczbę tubylców. W tym celu zorganizował prawdziwą nagonkę. Dwa tysiące dwustu żołnierzy i cywilów tyralierą przemierzyło wyspę. Złapano dwie osoby – starca i kalekiego chłopca. Niestety nie powstrzymało to eksterminacji Aborygenów (www.dreamtime.net.au). Ostatecznie większość rdzennych Tasmańczyków została przeniesiona na Wyspę Flindersa, gdzie zmuszeni do zmiany dotychczasowego sposobu życia, w nowych, nieznanym sobie warunkach i nękani chorobami Białych umierali.

Swój udział w pomocy dla ludności rdzennej mieli misjonarze. Organizowali szkoły i doraźne wsparcie. Pierwszą szkołę dla aborygeńskich dzieci założył w 1814 r. gubernator Macquarie. Mimo, iż początkowo wydawała się świetnym pomysłem, dość szybko Aborygeni zorientowali się, że są to wysiłki skierowane nie tyle na edukację, co rozbitcie lokalnych społeczności i przemianę ich kultur.

Choć rządy poszczególnych kolonii zdawały sobie sprawę z brutalności europejskich osadników wobec Aborygenów, zrobiono w tej sprawie stosunkowo niewiele. Dopiero, gdy informacje na ten temat dotarły do Wielkiej Brytanii, zdecydowano się na powołanie specjalnej grupy do zbadania problemu – *Select Committee*. Na wniosek Komitetu utworzono system ochrony i, w praktyce, segregacji ludności aborygeńskiej. Powołano nawet instytucję protektora (*Protector*), który powinien był okazywać wszelką pomoc Aborygenom. System opierał się na założeniu, że ludność rdzenna rozpocznie uprawę powierzonej sobie ziemi i stworzy podobne do europejskiego osadnictwo. Pomysł upadł w połowie XIX w. Utrzymano jednak urząd protektora i powoływano Rady Ochrony (*Protection Board*), a więc ciała odpowiedzialne za sprawy ludności rdzennej. Do roku 1911 w każdym stanie i na Terytorium Północnym (ale z wyjątkiem Tasmanii, gdzie, jak twierdzono, nie ma Aborygenów) wprowadziły odpowiednie ustawodawstwo, dające protektorowi i Radom ogromne kompetencje do kontroli wszystkiego, co dotyczyło ludności rdzennej⁶. Tworzono rezerwaty i przymusowo osiedlano tam ludność rdzenną. Aborygeni byli niemal całkowicie kontrolowani. Zarządy rezerwatów decydowały o opuszczeniu i przybyciu na terytorium, o małżeństwach i zatrudnieniu. Zabraniano wszelkich kontaktów z Białymi. By przyspieszyć przemiany kulturowe i konwersję na chrześcijaństwo, z rodzin zabierano dzieci i umieszczano je w specjalnych domach opieki (*Bringing...*, 1997).

⁶ W wielu stanach protektor był prawnym opiekunem wszystkich aborygeńskich dzieci.

W latach 20. XX w. liczba Aborygenów spadła do 60–70 tys. Rosła jednocześnie liczebność osób „półkrwi” lub „ćwierćkrwi”. Ci „pełnej krwi” skazani byli na wymarcie, pozostałych tolerowano na marginesie białego społeczeństwa. W praktyce to oni np. stanowili podstawę siły roboczej w rolnictwie na Terytorium Północnym, w Zachodniej Australii i Queensland. Pod koniec dekady zaczęła zmieniać się świadomość białych Australijczyków. Nie bez znaczenia była działalność różnych towarzystw – Towarzystwa Ochrony Australijskich Tubyłców (*Australian Aboriginal Protection Society*) czy Stowarzyszenia Ochrony Ras Tubyłczych (*Association for the Protection of Native Races*), (por. L e n c z n a r o w i c z, 2005). W 1937 r. odbyła się pierwsza narodowa konferencja ministrów odpowiedzialnych w poszczególnych stanach za sprawy aborygeńskie (*Commonwealth-State Native Welfare Conference*).

W ten sposób rozpoczął się okres asymilacji, głównie osób mieszanego pochodzenia. Dwa lata później minister spraw wewnętrznych John McEwen wygłosił opinię, że Aborygeni powinni w przyszłości otrzymać pełne obywatelstwo. Niestety nie poszły za tym żadne działania prawne. Jednocześnie umacniało się przekonanie, że ludność rdzenna to grupa społecznie i kulturowo upośledzona i ratunkiem dla niej może być tylko pomoc społeczna i dalsza asymilacja.

Rzecznikami spraw aborygeńskich byli niektórzy Biali. Tylko nieliczni, wykształceni Aborygeni reprezentowali swój lud przed władzami lokalnymi. W połowie lat 20. duży rozgłos zyskało Stowarzyszenie Postępu Australijskich Aborygenów (*Australian Aborigines Progressive Association*), które domagało się dla tubyłców prawa do ziemi. W 1932 r. powstała Australijska Liga Aborygenów (*Australian Aborigines League*), w 1937 r. Stowarzyszenie Postępu Aborygenów (*Aborigines' Progressive Association*). Była to przeciwwaga dla Rady Ochrony Aborygenów. Członkowie stowarzyszeń zorganizowali 26 stycznia 1938 r., a więc w 150. rocznicę białego osadnictwa, Dzień Żałoby i Protestu. Domagali się zniesienia restrykcji wynikających z polityki ochrony, nie protestowali jednak przeciw asymilacji.

Sytuacja Aborygenów zmieniła się w istotny sposób w okresie II wojny światowej. Wobec braku rąk do pracy byli chętnie i za wyższe niż do tej pory wynagrodzenie zatrudniani. Ocenia się także, że ok. 3 tys. aborygeńskich żołnierzy wzięło udział w działaniach wojennych. W 1944 r. pierwszy Aborygen, Reg Saunders, otrzymał szlify oficerskie. Sytuacja pogorszyła się tuż po wojnie, kiedy tubyłcy ponownie zepchnięci zostali do rezerwatów i osiedli biedy. Był to okres, kiedy Aborygeni podejmowali już jednak zdecydowane działania, by poprawić swoją sytuację – strajkowali, protestowali, zakładali własne spółdzielcze farmy. W 1949 r. Aborygenom, którzy służyli w armii oraz tym, którzy już wcześniej mogli głosować w wyborach stanowych, przyznano prawa wyborcze do parlamentu federalnego (L e n c z n a r o w i c z, 2005).

Przez kolejne dziesięciolecia obowiązywała polityka asymilacji. Na początku lat 50. stanowczo opowiadał się za nią minister do spraw Terytoriów, późniejszy

premier, Paul Hasluck. Domagał się ścisłej współpracy wszystkich władz stanowych w tym zakresie i takich zmian, by Australia nie była traktowana na arenie międzynarodowej jak kraj łamiący prawa człowieka. Asymilacja oznaczała dla niego włączenie do białego społeczeństwa wszystkich osób pochodzenia aborygeńskiego, niezależnie od koloru skóry (*Bringing...*, 1997). Realizacja postulatów Haslucka przebiegała różnie w poszczególnych stanach. W większości pełnię praw przyznawano tylko osobom zasymilowanym, dyskryminując pozostałych. Zwiększono także znacznie fundusze na pomoc Aborygenom (*Aboriginal...*, 1994). W 1962 r. udało się jednak wywalczyć prawa wyborcze do parlamentu federalnego dla wszystkich dorosłych Aborygenów, stopniowo przyznawały je również w ramach swoich ordynacji poszczególne stany. W 1965 r. zmieniono definicję asymilacji. Od tej pory rdzenni Australijczycy sami mieli decydować czy chcą, czy nie żyć jak inni mieszkańcy kontynentu. Przeprowadzone dwa lata później ogólnokrajowe referendum udowodniło, że potrzebne są zmiany organizacyjno-prawne i przekazanie większych uprawnień w sprawach ludności tubylczej z poziomu stanowego na poziom federalny. Za takim rozwiązaniem opowiedziały się wszystkie stany i 90,8% obywateli. Referendum otworzyło drogę do utworzenia w ramach rządu federalnego Urzędu do spraw Aborygenów (*Office of Aboriginal Affairs*) i Rady do spraw Aborygenów (*Council for Aboriginal Affairs*), która miała być ciałem doradczym dla rządu. Asymilację zamieniono na integrację. W 1971 r. Nevill Bonner został wybrany w wyborach do Senatu, jako przedstawiciel Queensland i pierwszy aborygeński parlamentarzysta. Coraz częściej protestowano przeciwko segregacji, domagając się dla tubylców wstępu na baseny, do klubów, hoteli, czyli wszędzie tam gdzie wstępu wcześniej nie mieli, żądano równego traktowania – *fair go*. Protestowali i Biali i Czarni, zrzeszeni w organizacjach pozarządowych, kościelnych i innych. Bardzo aktywni okazali się członkowie Federalnej Rady do spraw Rozwoju Aborygenów i Mieszkańców Wysp Cieśniny Torresa⁷ (*Federal Council for the Advancement of Aborigines and Torres Strait Islanders – FCAATSI*). Część działaczy skupiała ideały *Black Power*, nigdy jednak nie były one tak popularne jak w Stanach Zjednoczonych. W Australii głównym problemem stało się prawo

⁷ Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa to ludność rdzenna 17 ze 100 wysepek położonych między Przylądkiem Jork, Queensland a Papuą-Nową Gwineą. Ich tradycyjna kultura różni się od kultury aborygeńskiej, wyraźnie podlegała wpływom kultur melanezyjskiej, papuaskiej i innych z regionu Pacyfiku. W odróżnieniu od Aborygenów Wyspiarze nie tylko prowadzili gospodarkę zbieracko-łowiecką, ale także uprawiali ziemię. Istotne znaczenie w utrzymaniu miało rybołówstwo. Posługiwali się dwoma głównymi językami spokrewnionymi z: aborygeńskim – Kalaw Lagaw Ya i językami papuaskimi – Meriam Mir. Obecnie w wielu oficjalnych dokumentach znaleźć można („poprawną politycznie”) adnotację, w której autorzy wyjaśniają znaczenie słów „ludność rdzenna”, „ludy (narody) aborygeńskie i Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa”.

do ziemi i budowane wokół niego samostanowienie (w sensie ideowym, etnicznym) i zarządzanie (w sensie gospodarczym) rdzennej ludności. Tubylcy protestowali przeciwko górniczej eksploatacji ich ziemi i żądali jej zwrotu. W 1963 r. członkowie plemienia Yolung z Yirrkala na Ziemi Arnhema wysłali do parlamentu spisana na korze drzewa petycję w tej sprawie. Kilka lat później wystąpili na drogę sądową. W 1971 r. sędzia odrzucił ich pozew odwołując się do zasady *terra nullius*⁸, ale uznał związek ludu Yolung ze wskazanym terenem. W latach 70. próbowano odejść od polityki asymilacji. Dla wybranego w 1972 r. rządu premiera Gougha Whitlama najważniejsze stało się rozwiązanie kwestii samostanowienia – *self-determination*. Zdecydowanie jednak odrzucano prawo tubylców do ziemi oparte na tradycyjnych związkach. Zamiast tego obiecano jej dzierżawę. Aborygeni w proteście utworzyli przed gmachem parlamentu w Canberze ambasadę w namiocie (*Aboriginal Tent Embassy*). Tym samym próbowali zwrócić uwagę na fakt, że we własnym kraju są traktowani jak obcy. Ambasada istniała do 1975 r. Był to również rok wprowadzenia ustawy o dyskryminacji rasowej (*Racial Discrimination Act*, 1975). Coraz bogatsze australijskie społeczeństwo bardziej liberalnie zaczęło patrzeć na ludność rdzenną i inne mniejszości etniczne. W życiu społecznym i politycznym pojawiło się pojęcie „wielokulturowości”. Udało się powołać Ministerstwo do spraw Aborygeńskich (*Department of Aboriginal Affairs*) i Narodowy Aborygeński Komitet Konsultacyjny (*National Aboriginal Consultative Committee – NACC*). Członkowie NACC, Aborygeni, pochodzili z wyborów, ale instytucja ta miała charakter jedynie doradczy.

W 1976 r., po przejęciu władzy przez Malcolma Fräsera, *self-determination* zamieniono na *self-management*, czyli „samozarządzanie”. Wprowadzono ustawę o prawie Aborygenów do ziemi⁹ (*Aboriginal Land Rights Act*), na mocy którego ustanowiono instytucje powiernicze, by te przejęły tereny rezerwatów. Zarządzały nimi (tzn. wspomnianymi terenami) rady aborygeńskie. W różnych stanach proces odzyskiwania ziemi przebiegał w niejednakowym tempie. Na Terytorium Północnym ludność rdzenna odebrała ziemie stanowiące około 30% powierzchni obszaru. Tam gdzie zwroty mogły potencjalnie zagrażać rozwojowi gospodarczemu stanu proces postępował wolniej – to przypadek Queensland i Australii Zachodniej.

Kilka lat później NACC została przekształcona w Narodową Aborygeńską Konferencję (*National Aboriginal Conference – NAC*) i pozostała forum wyrażania stanowiska samych Aborygenów. Dodatkowo powołano Radę

⁸ Zgodnie z tą zasadą ziemia przed przybyciem Europejczyków była niczyja, a od czasu, gdy została przejęta przez Koronę Brytyjską tylko Koronie przysługuje prawo dysponowania nią. Aborygeni argumentowali, że ziemia należała do nich przed przybyciem Białych i na tej podstawie mają do niej prawo – *native title*.

⁹ Ta federalna ustawa obowiązywała jedynie na Terytorium Północnym. W poszczególnych stanach ustawodawstwo różniło się.

Rozwoju Aborygenów (*Council for Aboriginal Development – CAD*), obie instytucje doradzały rządowi. W toku debaty stało się jasne, że potrzeba nie tylko funduszy, ale i sprawnej polityki, dzięki której rozwiązane byłyby najważniejsze problemy ludności rdzennej. Zadaniem CAD było także wspieranie inicjatyw gospodarczych Aborygenów. Niestety po latach okazało się, że wszystkie (!) inwestycje były chybione. Wydano wielkie sumy, a jedynym rezultatem stało się dalsze uzależnienie ludności rdzennej od pomocy państwa.

Kolejne zmiany nastąpiły pod koniec lat 80. wraz z utworzeniem Komisji Aborygenów i Mieszkańców Wysp Cieśniny Torresa (*Aboriginal and Torres Strait Islander Commission – ATSIC*), która zastąpiła Ministerstwo do spraw Aborygenów. Zarządzali nią sami zainteresowani. Komisja dysponowała ogromnymi środkami finansowymi i koordynowała programy rządowe, jednocześnie reprezentowała tubylców. ATSIC nie ustrzegła się błędów, jakie popełniono w radzie Rozwoju Aborygenów i w 2004 r. rozwiązano ją. Warto podkreślić, że w tym okresie zmieniono także definicję „ludności rdzennej” (*Indigenous people*). Jest to każda osoba:

- która uważa się za osobę pochodzenia aborygeńskiego lub/i za Mieszkańca Wysp Cieśniny Torresa,
- która jest takiego pochodzenia,
- która jako taka jest akceptowana przez swoją społeczność.

Definicja wydaje się pozornie banalna, podkreślić jednak należy, że odwołuje się do świadomości ludzi i ich współziomków, a nie pozostawia określenia przynależności etnicznej, np. na podstawie arbitralnie wybranych cech antropomorficznych urzędnikom jakiejś agendy rządowej.

Prawdziwy przełom nastąpił w roku 1992 wraz z orzeczeniem Sądu Najwyższego w sprawie *Mabo vs Stan Queensland*. Po dziesięciu latach sądowej walki Eddie Mabo i czterej inni tubylcy, członkowie plemienia z wyspy Mer (*Murray Island*) w Cieśninie Torresa usłyszeli¹⁰: „It is imperative in today’s world that the common law should neither be nor be seen to be frozen in an age of racial discrimination (*High...*, 1992)”¹¹. Tym samym Sąd Najwyższy wycofał się ze swojego wcześniejszego orzecznictwa i przyznał, że stosowanie zasady *terra nullius* jest niesłuszne, i że choć Korona Brytyjska przejęła ziemię, to rdzenna ludność zachowała prawo do terenów tradycyjnie przez siebie użytkowanych. Orzeczenie dotyczyło całego kraju, nie tylko wysp w Cieśninie Torresa. Konsekwencją wyroku było przyjęcie ustawy o zwrocie ziemi (*Native Title Act*) i powołanie trybunału do rozpatrywania roszczeń. Podkreślić należy, że ustawa odnosiła się tylko do ok. 36% powierzchni Australii. By odzyskać

¹⁰ Niestety Mabo nie doczekał wyroku, zmarł kilka miesięcy wcześniej.

¹¹ „W dzisiejszym świecie koniecznością jest, by prawo powszechnie samo w sobie nie pozostawało i nie było postrzegane jako utrwalone w czasach dyskryminacji rasowej” – tłum. E. K.

ziemię Aborygeni musieli udowodnić swój związek z nią lub wodą na danym terenie. W praktyce oznaczało to nieprzerwane zamieszkiwanie od czasów przedkolonialnych. Związek z ziemią nie mógł być przerwany przez ustawodawstwo lub decyzję władz mającą na celu jego ustanie¹². Odzyskanej ziemi nie można było sprzedać ani oddać nikomu spoza własnego plemienia, tak więc prawo własności pozostało ograniczone. Aborygeni nie mogli ubiegać się o ziemię prywatną lub oddaną przez państwo w dzierżawę. W 1996 r. w tak zwanej sprawie Wik Sąd Najwyższy stwierdził, że ziemia dzierżawiona na potrzeby pasterskie może równolegle podlegać *native title*. W razie konfliktu przeważać miało prawo dzierżawcy (L e n c z n a r o w i c z, 2005).

Zmiany w ustawodawstwie nie podobały się, szczególnie Białym właścicielom ziemskim. Kwestionowano także efektywność pomocy przekazywanej tubylcom, przekonując, że większość jest pochłaniana przez biurokrację. Wobec ostrych protestów rząd Johna Howarda przeprowadził zmiany i ograniczył prawa Aborygenów. Także Aborygeni nie byli jednomyślni. Pojawiły się nawet żądania pełnej niezależności i osiągnięcie odrębności państwowej. Obchody 200-lecia Australii stały się okazją do zweryfikowania historii własnego kraju. To co dla jednych było osadnictwem, pionierskim bohaterstwem i budową cywilizacji europejskiej na antypodach, dla drugich było okupacją, ludobójstwem i rasizmem. Wyjątkowo dobitnie dowodzi tego opublikowany w 1997 r. przez rząd federalny raport poświęcony tzw. Skradzionemu Pokoleniu (*Stolen Generation*) *Bringing Them Home, Report of the National Inquiry into the Separation of Aboriginal and Torres Strait Islander Children from Their Families*. Autorzy napisali, że jest to rodzaj hołdu złożonego wszystkim pokrzywdzonym – dzieciom i ich rodzinom rozdzielanym przez lata w imię opatrnie rozumianej asymilacji i pomocy.

Inspiratorami powstania raportu były pozarządowe organizacje aborygeńskie, a bezpośrednim inicjatorem Prokurator Generalny Michael Lavarach. Chciano przede wszystkim udokumentować przeszłość i dowiedzieć się, jakie są aktualnie odczuwalne skutki odbierania dzieci z rodzin i co można zrobić, by te skutki złagodzić. Dokument miał także odpowiedzieć na pytanie o zadośćuczynienie i zmiany w prawie i polityce rządu. Podstawą sporządzenia raportu stały się świadectwa osób i instytucji. W sumie takich dowodów zgromadzono 777, z czego ponad 500 od samych pokrzywdzonych. Badaniem objęto cały kraj. Treść raportu nie pozostawia złudzeń co do rasistowskich praktyk białych Australijczyków.

Nie ulega wątpliwości, że polityka asymilacji, jaką prowadzono wobec ludności rdzennej w Australii, była jawnym pogwałceniem elementarnych praw człowieka. Trudno tu mówić o jakimkolwiek pozytywnym jej rezultacie. Rozdzieleni rodzice i dzieci przeżywali gehennę, której skutki odczuwano przez całe

¹² Taki zapis wykluczał automatycznie np. żądania zwrotu Australijskiego Terytorium Stołecznego.

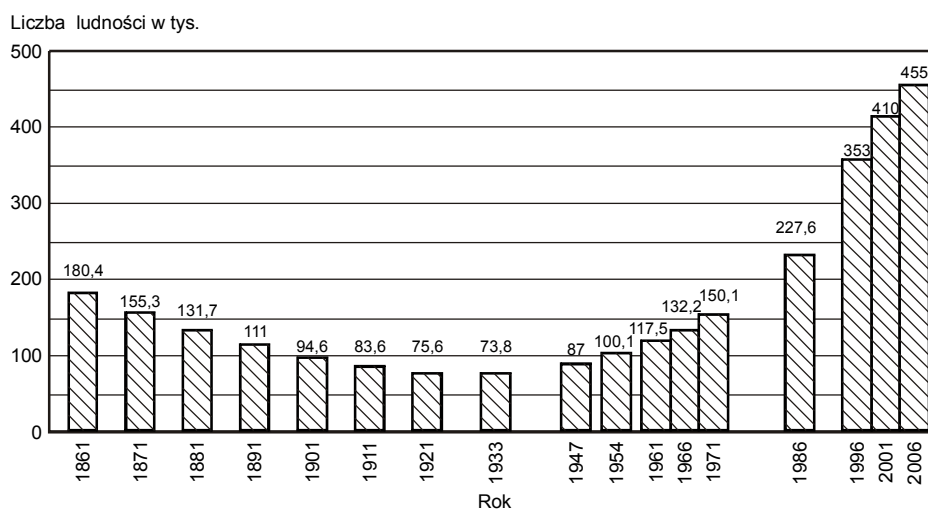
życie. Aborygeńskie dzieci, już jako dorośli, pozostawali właściwie na marginesie społeczeństwa. Nie byli akceptowani ani przez Białych, ani przez Czarnych. Pozbawiono ich własnej tożsamości i kultury, nie mogli odbudować więzów rodzinnych. Zamiast asymilacji dokonano akulturacji. W kategoriach ekonomicznych odebrane dzieci nie różnią się zasadniczo od reszty aborygeńskiej populacji. Są to ludzie podobnie wykształceni, podobny jest poziom bezrobocia i dochodów – tak wskazują dane z połowy lat 90. Australijskiego Biura Statystycznego. Dekadę wcześniej materiały zebrane przez Jane McKendrick (1980) pozwoliły autorce stwierdzić, że przedstawiciele Skradzonego Pokolenia, w odróżnieniu od osób wychowanych w rodzinach:

- rzadziej podejmowali naukę na poziomie pomaturalnym,
- znacznie rzadziej mieli ustabilizowany tryb życia i byli bardziej mobilni,
- trzy razy częściej twierdzili, że nie mają do kogo zadzwonić w kryzysowej sytuacji,
- rzadziej udawało się im utrzymać związki,
- dwa razy częściej przyznawali się do tego, że byli aresztowani i skazani za jakieś wykroczenie, trzy razy częściej przyznawali, że byli w więzieniu,
- rzadziej mieli silne poczucie identyfikacji z kulturą aborygeńską, częściej jej nie znali,
- dużo częściej zażywali niedozwolonych substancji (alkoholu i narkotyków).

3. Rozwój i struktury demograficzne

Od początku kolonizacji kontynentu australijskiego liczba tubylców gwałtownie malała, o czym pisano już wcześniej. Po II wojnie światowej wraz z postępującymi powoli zmianami w traktowaniu ludności rdzennej, zaczęto odnotowywać wzrost liczebności populacji Aborygenów i Mieszkańców Wysp Cieśniny Torresa (rys. 1). Spis ludności i mieszkań z 2006 r. określił liczebność ludności rdzennej na 455 022 osób, co stanowiło 2,3% ogółu ludności Australii. Ostatnie 20 lat (1986–2006), to okres bardzo dynamicznego wzrostu liczby ludności identyfikującej się jako Aborygeni lub Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa (w tym czasie przybyło 227 435 osób). Okres 1991–1996 charakteryzował się przyrostem ludności rdzennej na poziomie 33%, przy wzroście 5,6% w przypadku pozostałej ludności kontynentu australijskiego. W następnych okresach międzypisowych mamy do czynienia ze wzrostem liczby ludności rdzennej o wartości 16,2% (1996–2001) i 11,0% (2001–2006). W tym samym czasie przyrost pozostałej ludności był na poziomie 4,2 i 3,8%. Jest to wynik nie tylko stosunkowo wysokiego przyrostu naturalnego ludności rdzennej, ale sposobu przeprowadzania spisów i sformułowania pytań dotyczących przynależ-

ności etnicznej. Według prognoz przewiduje się w 2009 r. dalszy wzrost liczebności ludności rdzennej do 528,6 tys. w wariancie minimum (niskim) i do 600,2 tys. w wariancie maksimum (wysokim), por. *Year Book Australia*, 2005.

Rys. 1. Rozwój liczby ludności rdzennej Australii w latach 1788–2006

Źródło: *Australian Historical Population Statistics*, 3105.0.65.001, ABS;
Population Distribution, Aboriginal and Torres Strait Islander Australians,
 4705.0 2006, ABS

Ludność rdzenna Australii w 2006 r. zamieszkiwała Nową Południową Walię (30,4%), Queensland (28%), Australię Zachodnią (12,9%) i Terytorium Północne (11,8%). Łącznie w tych czterech regionach mieszkało ponad 83% Aborygenów i Mieszkańców Wysp Cieśniny Torresa (tab. 1). Biorąc pod uwagę wartości bezwzględne, największe skupiska tubylców występują w Nowej Południowej Walii i Queenslandzie (rys. 2). Współczesny poziom koncentracji ludności rdzennej w zasadzie pokrywa się z obszarami największej jej koncentracji w wieku XVIII i XIX, zmianie uległy tylko wartości udziału poszczególnych stanów i terytoriów (tab. 2). Uwzględniając udział ludności rdzennej w zaludnieniu stanów i terytoriów, odnotować należy największy jej odsetek w Terytorium Północnym – blisko 28% mieszkańców tego obszaru to ludność tubylcza. W pozostałych stanach i terytoriach udział Aborygenów i pozostałej ludności rdzennej w zaludnieniu danego obszaru jest niewielki.

Tabela 1

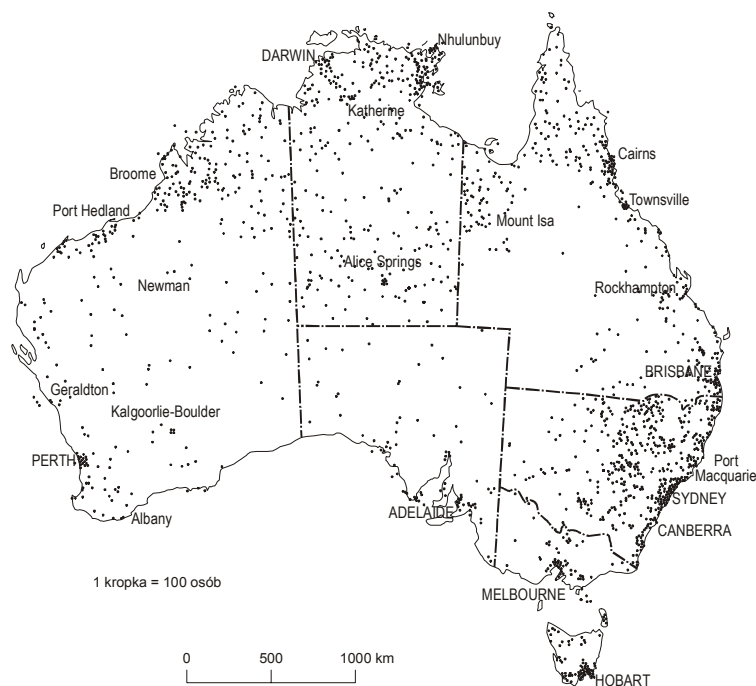
Liczba ludności rdzennej stanów i terytoriów Australii w latach 1788–2006

Jednostki	Rok									
	1788	1901	1921	1947	1961	1971	1986	1996	2001	2006
Nowa Południowa Walia	48 000	7 434	9 350	14 500	21 500	28 500	59 053	101 636	120 047	138 507
Wictoria	15 000	850	1 400	3 000	4 650	6 371	12 569	21 503	25 059	30 143
Queensland	120 000	27 500	22 500	27 500	37 500	46 000	61 300	95 374	112 575	127 580
Australia Południowa	15 000	4 888	4 598	5 600	7 200	9 450	14 289	20 421	23 377	25 556
Australia Zachodnia	62 000	26 500	19 547	18 250	22 500	28 000	37 768	50 699	58 467	58 710
Tasmania	4 500	157	400	1 175	2 000	3 000	6 719	13 929	15 856	16 768
Terytorium Północne	50 000	27 235	17 809	16 875	22 000	28 500	34 679	46 362	50 845	53 661
Australijskie Terytorium Stołeczne	x	x	33	100	145	255	1 057	2 844	3 548	3 875
Australia ^{ab}	314 500	94 564	75 637	87 000	117 495	150 076	227 593	352 970	410 003	455 028

Uwaga: ^a – do 1971 r. szacunki; od 1986 r. dane ze spisów; od 1986 r. włącznie z Jervis Bay Territory; ^b – od 1991 r. włącznie z pozostałymi terytoriami (Jervis Bay Territory, Cocos (Keeling) Islands and Christmas Islands).

Źródło: *Australian Historical Population Statistics*, 3105.0.65.001, ABS; *Population Distribution, Aboriginal and Torres Strait Islander Australians*, 4705.0 2006, ABS.

Zróznicowanie przestrzenne miejsc zamieszkania ludności rdzennej można analizować także na podstawie Australijskiej Klasyfikacji Norm Geograficznych. Według tej klasyfikacji niespełna $\frac{1}{3}$ ludności rdzennej zamieszkuje największe miasta, a blisko $\frac{1}{4}$ obszary odległe i bardzo odległe Australii (tab. 3). Zamieszkiwanie interioru przez ludność rdzenną jest najbardziej widoczne w Terytorium Północnym (81% tubylców tego terytorium) oraz Zachodniej Australii (41% ludności aborygeńskiej i wyspiarskiej). Tylko w Wiktorii i Południowej Australii ludność rdzenna w blisko 50% koncentruje się w dużych miastach. Wśród ludności rdzennej Australii wyróżnia się trzy grupy: Aborygenów, Mieszkańców Wysp Cieśniny Torresa i ludność aborygeńsko-wyspiarską (tab. 4). Przynależność do każdej z tych grup jest określana na podstawie oświadczeń poszczególnych osób i ich poczucia przynależności. W skali kraju najliczniejszą grupą tubylców są Aborygeni (blisko 90%), Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa stanowią 6,5%, a grupa aborygeńsko-wyspiarska 3,9% populacji ludności rdzennej. Podobna struktura ludności występuje we wszystkich stanach i terytoriach, z wyjątkiem Queenslandu, gdzie notuje się najniższy udział Aborygenów (77,4%), a najwyższy pozostałych grup tubylców.

Rys. 2. Rozmieszczenie ludności rdzennej w 2001 r.

Źródło: D. Trewin, 2007, *Australia Year Book*, No 89, Australian Bureau of Statistics, s. 120

Tabela 2

Udział ludności rdzennej w stanach i terytoriach Australii w latach 1788–2006

Jednostki	Rok								
	1788	1901	1921	1947	1961	1971	1986	1996	2006
Nowa Południowa Walia	15,3	7,9	12,4	16,7	18,3	19,0	25,9	28,8	30,4
Wictoria	4,8	0,9	1,9	3,4	4,0	4,2	5,5	6,1	6,6
Queensland	38,1	29,1	29,7	31,6	31,9	30,7	26,9	27,0	28,0
Australia Południowa	4,8	5,1	6,1	6,4	6,1	6,3	6,3	5,8	5,6
Australia Zachodnia	19,7	28,0	25,8	21,0	19,2	18,7	16,6	14,4	12,9
Tasmania	1,4	0,2	0,5	1,4	1,7	2,0	3,0	4,0	3,7
Terytorium Północne	15,9	28,8	23,5	19,4	18,7	19,0	15,2	13,1	11,8
Australijskie Terytorium Stołeczne	–	–	0,04	0,1	0,1	0,1	0,5	0,8	0,9
Australia	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: oprac. na podstawie *Australian Historical Population Statistics*, 3105.0.65.001, ABS.

Ludność rdzenna Australii jest demograficznie młoda, odsetek dzieci do 9. roku życia wynosił w 2006 r. blisko 25%, młodzieży w wieku 10–19 lat – 23,3%, co razem stanowiło blisko połowę całej populacji. Udział dzieci i młodzieży całej ludności Australii był prawie dwukrotnie mniejszy i przyjął wartość 26,6%, a wyłączwszy ludność rdzenną zmniejszył się do 26,1%. Najstarsza część populacji tubylczej (powyżej 65. roku życia) stanowiła zaledwie niewiele ponad 3%, podczas gdy w Australii udział takich osób był znacznie wyższy (13,3%) – rys. 3. Młodość demograficzna ludności rdzennej jest widoczna w medianie wieku, która wyniosła w 2006 r. 20 lat, a dla pozostałych mieszkańców 37 lat. Według prognoz w 2009 r. wartość mediany ludności aborygeńskiej i wyspiarskiej zwiększy się do 21,8 lat. Struktura płci ludności rdzennej nie odbiega zasadniczo od zróżnicowania w całej Australii. Współczynniki feminizacji zarówno dla ludności rdzennej, jak i ludności pozostałej są na poziomie 102–103 kobiet na 100 mężczyzn, co oznacza równowagę płci (tab. 5).

T a b e l a 3

Miejsce zamieszkania ludności rdzennej Australii według typów obszarów w 2006 r.

Jednostki	Ważniejsze miasta	Środkowe regiony	Zewnętrzne regiony	Odległa Australia	Bardzo odległa Australia
Nowa Południowa Walia	42	33	19	4	1
Wictoria	48	36	16	–	–
Queensland	26	20	32	8	14
Australia Południowa	48	10	23	5	14
Australia Zachodnia	34	9	15	15	26
Tasmania ^a	–	52	44	2	1
Terytorium Północne ^b	–	–	19	18	63
Australijskie Terytorium Stołeczne	100	–	–	–	–
Australia	31	22	23	8	16

Uwaga: ^a – Hobart jest zaliczany do Środkowych Regionów Australii; ^b – Darwin jest zaliczany do Zewnętrznych Regionów Australii.

Ź r ó d ł o: *Population Distribution, Aboriginal and Torres Strait Islander Australians*, 2006, ABS.

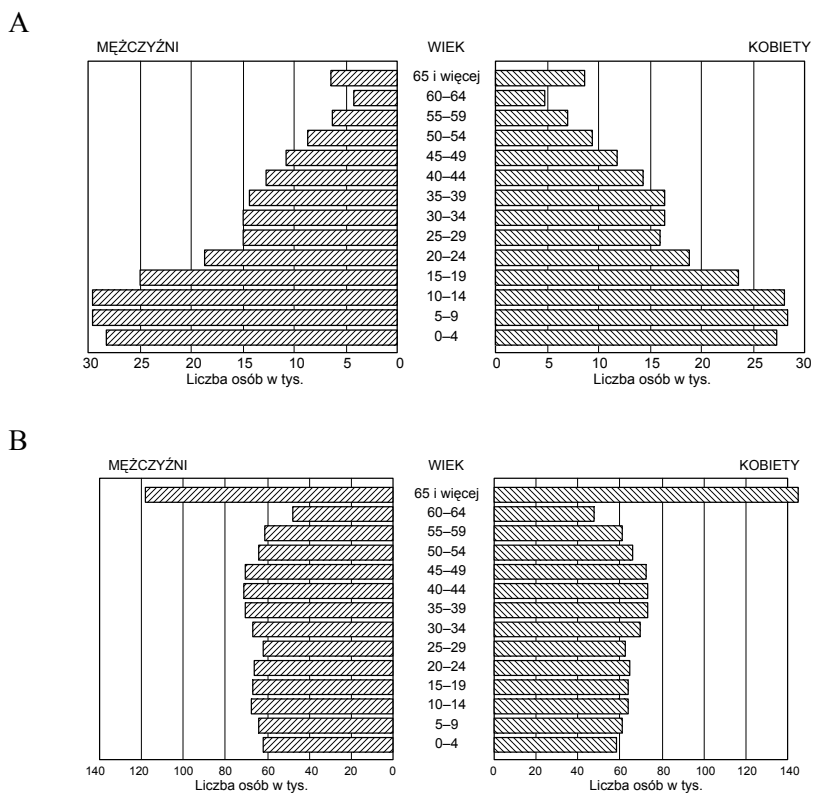
Status małżeński ludności rdzennej jest wynikiem po części obowiązującego prawa zwyczajowego oraz ustawowych norm prawnych Australii. W związkach małżeńskich zarejestrowanych pozostawało w 2006 r. 24% osób powyżej 15. roku życia (tab. 6). Było to ponad dwa razy mniej niż wśród pozostałych mieszkańców Związku Australijskiego. Małżeńskie związki istniejące faktycznie, ale niezarejestrowane, mają wysoki udział wśród związków ludności rdzennej (39,7%), jest ich blisko trzykrotnie więcej niż w całej Australii. Poza związkami małżeńskimi pozostawało ponad 60% osób, podczas gdy w całym kraju blisko 41%.

Tabela 4

Struktura ludności rdzennej stanów i terytoriów Australii w 2006 r.

Jednostki	Liczba ludności (os.)				Liczba ludności (%)			
	Aborygeni	Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa	ludność aborygeńsko- -wyspiarska	razem	Aborygeni	Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa	ludność aborygeńsko- -wyspiarska	razem
Nowa Południowa Walia	130 785	4 770	2 951	138 506	94,4	3,4	2,2	100,0
Wictoria	27 068	2 218	855	30 141	89,8	7,4	2,8	100,0
Queensland	98 716	18 374	10 488	127 578	77,4	14,4	8,2	100,0
Australia Południowa	24 080	1 045	432	25 557	94,2	4,1	1,7	100,0
Australia Zachodnia	56 650	1 057	1 004	58 711	96,5	1,8	1,7	100,0
Tasmania	14 880	1 253	631	16 767	88,7	7,5	3,8	100,0
Terytorium Północne	51 706	609	1 347	53 662	96,4	1,1	2,5	100,0
Australijskie Terytorium Stołeczne	3 601	168	104	3 873	93,0	4,3	2,7	100,0
Australia	407 698	29 512	17 812	455 022	89,6	6,5	3,9	100,0

Źródło: *Census of Population and Housing, 2006, ABS.*

Rys. 3. Piramidy płci i wieku ludności rdzennej (A) i pozostałej (B) Australii w 2006 r.

Źródło: *Census of Population and Housing, 2006, ABS*

Tabela 5

Współczynniki feminizacji

Rok	Wf ludności rdzennej	Wf pozostałej ludności Australii
1996	103,1	102,0
2001	102,0	102,5
2006	103,1	103,4

Źródło: *Census of Population and Housing, 2006, ABS.*

Tabela 6

Status małżeński ludności rdzennej Australii w 2006 r.

Wiek (w latach)	Pozostający w małżeństwie zarejestrowanym		Pozostający w małżeństwie faktycznym		Poza małżeństwem		Razem (w liczbach bezwzględ- nych)
	w liczbach bezwzględ- nych	w %	w liczbach bezwzględ- nych	w %	w liczbach bezwzględ- nych	w %	
15-24	3 046	5,1	8 287	21,0	63 635	42,4	74 968
25-34	12 130	20,2	13 735	34,8	28 113	18,8	53 978
35-44	17 075	28,5	10 222	25,9	23 884	15,9	51 181
45-54	14 382	24,0	5 037	12,7	16 983	11,3	36 402
55-64	8 611	14,4	1 716	4,3	9 596	6,4	19 923
65 i więcej	4 652	7,8	500	1,3	7 835	5,2	12 987
Razem	59 896	100,0	39 497	100,0	150 046	100,0	249 439

Źródło: *Census of Population and Housing*, 2006, ABS.

4. Struktury społeczno-ekonomiczne

Przed przybyciem Kapitana Cooka na kontynencie australijskim mówiono 500, a nawet 700, jak podają niektóre źródła, językami (por. *Obyczaje...*, 2007). Dzisiaj w użyciu jest zaledwie 240 języków aborygeńskich. Zmniejszenie ich liczby wiąże się ze spadkiem liczebności populacji rdzennej i prowadzoną przez lata polityką asymilacji. W spisie powszechnym z 2006 r. niecałe 52 tys. osób zadeklarowało, że mówi w domu w języku aborygeńskim (tab. 7).

Prawie 82% tubylców mówi tylko po angielsku. Ciekawym fenomenem jest tzw. aborygeński angielski (*Aboriginal English*), właściwie grupa dialektów języka angielskiego. Początkowo dialekty te funkcjonowały jako piżyny angielskiego (*pidgin English*). W dwóch wypadkach nastąpiło przekształcenie w kreole – *Kriol and Torres Strait Creole*. Mówi się także o „aborygenizacji” angielskiego (*Aboriginalization of English*), podkreślając jednocześnie, że określenie piżyn nie oddaje znaczenia i funkcji współczesnego *Aboriginal English*. Język ten stał się językiem ojczystym dla wielu grup ludności rdzennej i jednocześnie formą ich identyfikacji i budowy tożsamości. Choć część Białych ciągle traktuje aborygeńską odmianę angielskiego jako synonim braku wykształcenia, niskiego statusu społecznego i etykietę rasową, coraz częściej

Tabela 7

Język komunikacji w domu według stopnia znajomości w 2006 r.

Języki	Tylko angielski	Angielski i inne języki – stopień znajomości				Suma
		bardzo dobrze lub dobrze	źle lub wcale	nie podano stopnia znajomości w angielskim	suma	
Tylko angielski	372 007	–	–	–	–	372 007
Języki ludności rdzennej						
Języki ludności rdzennej niedefiniowane dalej	–	3 162	431	79	3 672	3 672
Języki Ziemi Arnhema i regionu rzeki Daly <i>Arnhem Land and Daly River Region Languages</i>	–	6 451	1 773	228	8 452	8 452
Yolngu Matha	–	3 539	1 350	263	5 152	5 152
Języki Półwyspu Jork <i>Cape York Peninsula Languages</i>	–	2 198	306	25	2 529	2 529
Języki Wysp Cieśniny Torresa <i>Torres Strait Island Languages</i>	–	6 038	1 267	147	7 452	7 452
Języki obrzeży Pustyni Północnej <i>Northern Desert Fringe Area Languages</i>	–	3 571	890	93	4 554	4 554
Arandic	–	4 285	1 128	141	5 554	5 554
Język Pustyni Zachodniej <i>Western Desert Language</i>	–	5 527	1 700	145	7 372	7 372
Języki regionu Kimberly <i>Kimberley Area Languages</i>	–	623	90	7	720	720
Inne języki ludności rdzennej	–	5 452	967	119	6 538	6 538
Suma	–	40 846	9 902	1 247	51 995	51 995
Inne języki	–	5 275	1 484	507	7 266	7 266
Nie podano	–	3 215	816	0	4 031	23 760
Suma	372 007	49 336	12 202	1 754	63 292	455 028

Źródło: oprac. własne na podstawie danych *Australian Bureau of Statistics*, www.abs.gov.au.

dociera on do szkół i urzędów¹³. Różnice między standardowym angielskim a jego aborygeńską odmianą oddają odmienną kulturę między dwoma cywilizacjami. Przykładem może być słowo „matka”. Angielskie *mother* znaczy „kobieta, która urodziła dziecko”. W *Aboriginal English* to nie tylko „kobieta, która urodziła dziecko”, ale i „siostra kobiety, która urodziła dziecko”. Widać odmienne traktowanie związków rodzinnych. Różnice nie dotyczą wyłącznie semantyki, ale i innych cech języka (tab. 8).

Europejska kolonizacja spowodowała spadek liczebności Aborygenów, a prowadzona równolegle chrystianizacja ludności tubylczej przyczyniła się do jeszcze większego spadku liczby wyznawców tradycyjnych australijskich religii. W 1985 r. 60% deklarujących się jako Aborygeni było chrześcijanami (Trewin, 2007). Według spisu z 2006 r. odsetek wyznawców religii chrześcijańskich wśród ludności rdzennej wyniósł blisko 64% (tab. 9). Najliczniej reprezentowane religie chrześcijańskie wśród ludności rdzennej, to katolicyzm (22,2%) i anglikanizm (21,5%), podobnie jak dla całej ludności australijskiej (katolicy – 25,9%, anglikanie – 18,7%). Wcześniejsze badania struktury wyznaniowej społeczeństwa australijskiego mówiły o 1,4% osób wyznań niechrześcijańskich w 1901 r. i zaledwie 0,4% w 1933 r. Spis powszechny z 2001 r. ujawnił pięcioprocentowy udział wyznawców religii niechrześcijańskich w ogóle badanych. Zaznaczyć jednak trzeba, że w tej kategorii mieszczą się np. przybyli do Australii stosunkowo niedawno hindusi, buddyści czy muzułmanie. Jeśli wyłączyć te grupy ze statystyki, to okaże się, że wyznawcy tzw. innych religii (w tym tradycyjnych) stanowią 0,5% populacji, czyli nieco ponad 92 tys. osób (Trewin, 2007). W 2006 r. zaledwie 5379 Australijczyków (w tym 5206 Aborygenów i Mieszkańców Wysp Cieśniny Torresa) zadeklarowało, że są wyznawcami tradycyjnych religii aborygeńskich. W populacji ludności rdzennej stanowią oni 1,14%. Wśród ludności rdzennej ponad 20% to ateści, jest to nawet wyższy odsetek niż w całej Australii.

Wierzenia Aborygenów tworzą system oparty na czterech głównych zasadach. Jak pisze A. Szyski (2003) są to:

system mityczny zawierający opisy stwórczych działań przodków totemicznych, ich wędrówek po kraju, spotkań z innymi istotami i przejścia w stan Snu; rytuały oparte na ekspresji treści mitycznych w postaci skonwencjonalizowanego dramatu sakralnego (szczególnie istotne są rytuały totemiczne i rytuały cyklu życia – inicjacje i obrzędy pogrzebowe); przedmioty materialne symbolizujące treści sakralne, duchy przodków itp., są to np. czuringi, fragmenty ciała i jego wydzieliny (włosy, kości, skóra, krew, tłuszcz, nasienie), kryształ górski, malowidła naskalne i figury piaskowe; percepcja krajobrazu opisywanego w mitach, którego elementy (skały, jeziora, źródła, wodopoje, drzewa, jaskinie, wzgórza) uznawane są za fizyczne manifestacje stwórczej mocy przodków Czasu Snu.

¹³ W Queensland realizowane są specjalne projekty mające umożliwić sprawną komunikację w tym języku w sądach.

T a b e l a 8

Przykładowe różnice między aborygeńskim i standardowym angielskim

Angielski aborygeński	Standardowy australijski angielski
Słownictwo	
camp	home
mob	group
big mob	a lot of
lingo	Aboriginal language
sorry business	ceremony associated with death
grow [a child] up	raise [a child]
growl	scold
gammon	pretending, kidding, joking
cheeky	mischievous, aggressive, dangerous
solid	fantastic
to tongue for	to long for
Wymowa	
Enry's at	Henry's hat
bight	fight
dat	that
Gramatyka	
You still sitting there that time?	You were still sitting there then? Were you still sitting there then?
They bite, eh?	They bite, don't they?
E my cousin brother.	He's my cousin.
They just normal, but they steel.	They're just normal, but they're steel.
My uncle back there.	My uncle's back there.
E big.	He's big.
Three pies there, eh?	Are there three pies?
When the river go down, this little island there.	When the river goes down, there's a little island

Ź r ó d ł o: oprac. własne na podstawie *Aboriginal and Torres Strait Islander Languages*, www.dnathan.com/VL/austLang.htm.

Członkowie danego klanu powstawali z zarodków rozsianych przez totemicznych przodków (każdy Aborygen jest więc inkarnacją jednego z przodków) na terytorium tego klanu, najczęściej w zbiornikach wodnych nazywanych *billaboongo*. Przodkowie łączą w sobie cechy ludzkie, spirytualne i zwierzęce. Po raz kolejny widać tu związek człowieka i przyrody, a także przywiązanie do określonej przestrzeni, przestrzeni, która staje się *sacrum*. W różnych częściach Australii Istota najwyższa ma różną postać – męską, Ojca: np. *Baiame*, *Bundzil*, *Dara-mulun*, *Mungan-ngaua*, *Ngurunderi*, lub żeńską, Wielkiej Matki: *Kunapipi*, *Mutjingga* (S z y j e w s k i, 2003).

Tabela 9

Przynależność religijna rdzennych mieszkańców Australii w 2006 r.

Religie	Mężczyźni	Kobiety	Razem	Udział wyznawców w ogólnej liczbie ludności
Religie chrześcijańskie (Kościoły)				
Anglikański	46 402	51 335	97 737	21,5
Baptystów	5 008	5 871	10 879	2,4
Bretreński	361	427	788	0,2
Katolicki	48 088	53 014	101 102	22,2
Kościół Chrystusa	1 229	1 515	2 744	0,6
Wschodni Prawosławny	352	355	707	0,2
Kościół Świadków Jehowy	1 327	1 911	3 238	0,7
Współczesnych Świętych	651	777	1 428	0,3
Luterański	5 221	6 006	11 227	2,5
Orientalny Prawosławny	10	12	22	0,005
Misyjny Aborygeńsko Protestancki	1 816	1 950	3 766	0,8
Pozostałe protestanckie	994	1 114	2 108	0,5
Zielonoświątkowców	5 222	6 267	11 489	2,5
Prezbiteriański i Reformowany	3 159	3 500	6 659	1,4
Armii Zbawienia	1 230	1 443	2 673	0,6
Adwentystów Dnia Siódmego	1 463	1 813	3 276	0,7
Kościół Unitariański	10 834	12 014	22 848	5,0
Inne chrześcijańskie ^a	3 474	3 981	7 455	1,6
Pozostałe chrześcijańskie	231	253	484	0,1
Razem chrześcijańskie	137 072	153 558	290 630	63,8
Religie niechrześcijańskie				
Buddyzm	748	669	1 417	0,3
Hinduizm	50	72	122	0,03
Islam	580	431	1 011	0,2
Judaizm	57	46	103	0,02
Australijskie aborygeńskie religie tradycyjne	2 673	2 533	5 206	1,1
Pozostałe grupy religii	818	940	1 758	0,4
Ateizm ^b	48 322	45 269	93 591	20,6
Pozostała przynależność religijna	2 312	1 735	4 047	0,9
Nieustalona przynależność religijna	31 442	25 696	57 138	12,6
Razem	224 074	230 949	455 023	100,0

Uwaga: ^a – zawiera takie odpowiedzi, jak Kościół Apostolski, Kościół Boga, Australijski Kościół Chrześcijański; ^b – zawiera takie odpowiedzi jak ateizm, agnostycyzm, humanizm, racjonalizm.

Źródło: *Census of Population and Housing, 2006, ABS.*

Jak zaznaczono wcześniej, kultura Aborygenów była regionalnie zróżnicowana, możliwe jest jednak wskazanie pewnych podobieństw. Takie podobieństwa pojawiają się także w wierzeniach. A d o l f u s P e t e r E l k i n (1994, za S z y j e w s k i, 2003) wymienia cztery główne kompleksy religijne Australii – północno-zachodni i centralny, północno-wschodni, Ziemi Arnhema (*Arnhem Land*) i Wyżyny Kimberley. Wszędzie do podstawowych elementów wierzeń należą: Czas Snu (*Alczeringa*) i Tęczowy Wąż (*Yingarna*). Czas Snu¹⁴ to właściwie okres poza czasem znanym cywilizacji zachodniej. Czas przed czasem, okres, w którym nastąpiło wszelkie stworzenie, ale jest to także czas, który trwa, który stanowi rodzaj kontinuum (*Australia. Podróże...*, 2007). Tęczowy Wąż jest natomiast rodzajem organizatora życia – zsyła deszcz, rozdziela zarodki, pochłania zmarłych. Łączność ze światem przodków jest możliwa przez życie zgodne z ustalonymi zasadami, czyli np. odprawianie rytuałów czy określone zachowania w przestrzeni (miejsca święte, dostosowanie do świata przyrody), ale też przez wizje i sny. Istotną rolę odgrywają szamani i czarownicy, a także starszyzna (oddzielne loże mężczyzn i kobiet) oraz strażnicy mitów, obrzędów i rysunków naskalnych (S z y j e w s k i, 2003).

System wierzeń jest podstawą sztuki materialnej Aborygenów. Dawano im wyraz w różnych formach – rzeźby, malowideł, instrumentów muzycznych, rysunków na korze drzew. Do najbardziej znanych na świecie należą na pewno malowidła naskalne (petroglify). Pierwsze powstały ok. 60 tys. lat temu w regionie Top End na Ziemi Arnhema. Często malowidła tworzą całe galerie. Nakładają się w nich różne style, co dowodzi ciągłej ich aktualizacji. Stanowią formę swoistej księgi tworzonej przez niepiśmiennych ludzi. Ważne jest także ich znaczenie religijne. Miejsca, gdzie powstały malowidła według wierzeń Aborygenów nawiedzane są przez duchy, i to nie zawsze dobre. Treść malowideł ma przeważnie charakter religijny. Autorzy przedstawiają w nich historie i postacie z Czasu Snu. Utrwalane są także wydarzenia aktualne np. polowania, czy nawet przybycie Europejczyków. Najstarsze malowidła, z Ubirr i Nourlangie w Parku Narodowym Kakadu, to odciski dłoni i traw. Późniejsze fragmenty galerii przedstawiają naturalistyczne postacie ludzi i zwierząt¹⁵, w jeszcze późniejszych usiłowano uchwycić ruch malując chociażby tor lotu włóczy, w kolejnym okresie ludzie przybierali kształt batatu, a przodkowie z Czasu Snu mieli głowy zwierząt. Zupełnie inny styl prezentują malowidła z Pustyni Zachodniej (*Western Desert*). Jest to malarstwo punktowe (*dot painting*) wywodzące się od kropek malowanych na ziemi w celach

¹⁴ Używa się dwóch pojęć Czas Snu (*Dreamtime* lub *The Dreaming*) i Śnienia (od śnić – *Dreaming*). Pierwsze odnosi się do czasu stworzenia, drugie do grupowej lub indywidualnej duchowości i wierzeń.

¹⁵ Utrwalono m. in. wymarły już gatunek tygrysa tasmańskiego.

obrzędowych. Autorzy używając często tylko sobie znanej symboliki¹⁶ tak jak w innych miejscach przedstawiali treści mitologiczne i obyczajowe, rysowali mapy (*Australia. Podróże...*, 2007; *Australia*, 2003).

Elementem kultury i jednocześnie *sacrum* są aborygeńskie opowieści o Czasie Snu (*Stories of the Dreaming*). Wiele z nich ma tajemny lub święty charakter i nie każda może być opowiedziana każdemu. Są opowieści przeznaczone tylko dla kobiet lub dla chłopców wchodzących w wiek dojrzały bądź dla mężatek czy młodzieży. Zawsze należą one do grupy czy plemienia, a opowiadacz musi przekazać je dalej. Bywa, że starszyzna plemienia wyznacza kustosza opowieści i to on odpowiada za ich przetrwanie. Dzisiaj opowieści nie tylko wyjaśniają zdarzenia z Czasu Snu i uczą postępowania, są przede wszystkim elementem budującym tożsamość Aborygenów.

Ludność rdzenna Australii różni się od pozostałej części społeczeństwa poziomem wykształcenia i stopniem korzystania z usług edukacyjnych. Aborygeni i Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa są gorzej wykształceni, ich dzieci i młodzież korzystają z placówek edukacyjnych w większości do wieku objętego obowiązkiem szkolnym. Dlatego udział uczniów ludności rdzennej uczęszczających do szkół podstawowych (w ogólnej liczbie uczniów i studentów) jest znacznie wyższy niż w przypadku pozostałej części ludności, natomiast studentów uczących się na uniwersytetach lub w innych placówkach szkolnictwa wyższego ponad trzykrotnie niższy (tab. 10). Widać to także wyraźnie w udziale uczniów i studentów według grup wieku w 2006 r. Najwięcej wśród ludności rdzennej jest uczniów w wieku 5–14 lat (ponad 67%) i stanowią oni 83,1% ogółu osób w tym wieku (tab. 11). Najniższy odsetek zajmuje młodzież w wieku 20–24 lata (3,0%) i jest ich trzykrotnie mniej niż w pozostałej ludności Australii. Stopień korzystania z placówek edukacyjnych jest na każdym poziomie nauczania niższy wśród ludności rdzennej, świadczą o tym odsetki uczniów i studentów w ogólnej liczbie dzieci i młodzieży.

Poziom wykształcenia ludności, określony liczbą lat nauki, potwierdził, że ludność rdzenna jest ludnością słabiej wykształconą, ponieważ im większa liczba lat nauki, tym mniejszy jest odsetek ludności rdzennej, a wyższy pozostałej części społeczeństwa australijskiego. Najślabiej wykształcone osoby, które ukończyły 8 i mniej lat nauki, stanowią wśród ludności rdzennej aż 16% populacji, podczas gdy dla pozostałej ludności jest to udział bliski 8% (tab. 12). Udział ludności rdzennej mającej ukończone 12 lat nauki jest ponad dwukrotnie niższy niż wśród pozostałej części ludności Australii (22,1% ludność rdzenna; 47,3% pozostała ludność).

¹⁶ Często postacie przedstawiane są w formie śladów jakie odciskają na piasku. Człowieka symbolizował łuk, czyli ślad pośladdków siedzącej osoby (*Australia*, 2003).

Tabela 10

Uczniowie i studenci ludności rdzennej i pozostałej Australii w 2006 r.

Placówki szkolne	Liczba uczniów ludności rdzennej		Liczba uczniów ludności pozostałej	
	osoby	%	osoby	%
Przedszkola	11 365	5,9	296 459	4,9
Szkoły podstawowe				
Państwowe	61 677	32,1	1 112 863	18,5
Katolickie	6 772	3,5	329 952	5,5
Inne prywatne	3 282	1,7	182 242	3,0
Ogółem	71 731	37,3	1 625 057	27,0
Szkoły średnie				
Państwowe	31 969	16,6	732 857	12,1
Katolickie	4 637	2,4	276 151	4,6
Inne prywatne	3 063	1,6	226 460	3,8
Ogółem	39 669	20,6	1 235 468	20,5
College i Instytuty TAFE	10 376	5,4	417 649	6,9
Uniwersytety lub inne placówki szkolnictwa wyższego	7 056	3,7	738 402	12,2
Inne placówki edukacyjne	2 548	1,3	125 444	2,1
Nieokreślony rodzaj placówki	49 683	25,8	1 590 606	26,4
Razem	192 428	100,0	6 029 085	100,0

Źródło: *Census of Population and Housing, 2006, ABS.*

Tabela 11

Uczniowie i studenci ludności rdzennej i pozostałej Australii^a według grup wiekowych w 2006 r.

Wiek	Ludność rdzenna			Ludność pozostała		
	osoby	% ogółu uczniów i studentów	% ogółu ludności z grupy wiekowej	osoby	% ogółu uczniów i studentów	% ogółu ludności z grupy wiekowej
0 – 4	8 931	6,3	16,1	230 188	5,2	19,1
5 – 14	96 123	67,3	83,1	2 275 927	51,3	88,9
15 – 19	22 070	15,3	45,5	900 728	20,3	68,8
20 – 24	4 347	3,0	11,6	417 729	9,4	31,9
25 i więcej	11 289	7,9	5,7	613 891	13,8	4,7
Razem ^a	142 760	100,0	31,4	4 438 463	100,0	22,9

Uwaga: ^a – bez osób, dla których nie ustalono rodzaju placówki edukacyjnej.Źródło: *Census of Population and Housing, 2006, ABS.*

Tabela 12

Liczba lat nauki ludności rdzennej i pozostałej Australii w 2006 r.

Liczba lat nauki	Ludność rdzenna		Ludność pozostała	
	osoby	%	osoby	%
12	55 094	22,1	6 668 129	47,3
11	30 542	12,3	1 559 078	11,1
10	79 449	32,0	3 558 598	25,2
9	37 241	15,0	1 073 638	7,6
8 i poniżej	40 106	16,1	1 104 879	7,9
Bez wykształcenia szkolnego	6 149	2,5	131 882	0,9
Razem ^a	248 581	100,0	14 096 204	100,0

Uwaga: ^a – bez osób, dla których nie ustalono liczby lat nauki.

Źródło: *Census of Population and Housing, 2006, ABS.*

Pracujący wśród ludności rdzennej stanowią 37% osób w wieku produkcyjnym (15–64 lata), dla pozostałej ludności jest to wartość powyżej 63%. Niski odsetek pracujących tubylców jest wynikiem m. in. młodości demograficznej tej populacji oraz większej liczby bezrobotnych. Miejsce pracy ludności rdzennej jest wynikiem jej wykształcenia, dlatego udział w zatrudnieniu w usługach wyższego rzędu jest zdecydowanie mniejszy niż pozostałej części społeczeństwa australijskiego (np. obsługa nieruchomości i usługi biznesowe, finanse i ubezpieczenia). Ludność rdzenna pracuje w tych działach gospodarki, które wymagają pracowników nieco mniej wykwalifikowanych, np. rolnictwo, górnictwo. Wysoki udział pracujących w dziale „Administracja publiczna i obrona“ jest wynikiem zaliczania do niego osób, które otrzymują pomoc rządu i podejmują prace w ramach działań interwencyjnych (tab. 13).

5. Jakość życia i próby jej poprawy

Z polecenia rządu federalnego prowadzone są odrębne badania jakości życia społeczności aborygeńskiej. W latach 1994 i 2002 Australijskie Biuro Statystyczne przeprowadziło kompleksowe sondaże społeczne (1994 r. – *National Aboriginal and Torres Strait Islander Survey*, w 2002 r. – *National Aboriginal and Torres Strait Islander Social Survey – NATSISS*).

Tabela 13

Struktura pracujących dla ludności rdzennej i pozostałej Australii w 2001 r.

Dział gospodarki	Ludność rdzenna		Ludność pozostała	
	osoby	%	osoby	%
Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo	4 193	4,2	326 589	4,0
Górnictwo	1 390	1,4	73 488	0,9
Przemysł przetwórczy	7 187	7,1	1 002 992	12,2
Elektryczność, gaz i woda	477	0,5	60 215	0,7
Budownictwo	5 459	5,4	553 123	6,7
Handel hurtowy	3 205	3,2	433 929	5,3
Handel detaliczny	9 143	9,1	1 202 189	14,7
Baza noclegowa, kawiarnie i restauracje	4 105	4,1	406 484	5,0
Transport i magazynowanie	3 384	3,4	352 490	4,3
Łączność	1 349	1,3	147 131	1,8
Finanse i ubezpieczenia	991	1,0	311 405	3,8
Obsługa nieruchomości i usługi biznesowe	6 571	6,5	913 760	11,1
Administracja publiczna i obrona	19 863	19,8	349 992	4,3
Edukacja	8 260	8,2	587 138	7,2
Służba zdrowia i usługi społeczne	11 705	11,7	794 466	9,7
Kultura i rekreacja	2 363	2,4	200 093	2,4
Usługi osobiste i pozostałe	5 924	5,9	294 734	3,6
Nie ustalony	4 824	4,8	187 695	2,3
Razem	100 393	100,0	8 198 213	100,0

Źródło: *Census of Population and Housing*, 2001, ABS.

Zakłada się, że będą one powtarzane co sześć lat. W 2005 r. ukazał się kolejny¹⁷, opracowany przez administrację krajową Raport *Overcoming*

¹⁷ Nie są to jedyne przykłady opracowań poświęconych Aborygenom, a inicjowanych przez różne szczeble władz państwowych. Dowodem może być choćby raport Komisji Królewskiej poświęcony śmierciom Aborygenów w aresztach policyjnych. Pod koniec lat 80. XX w. jego autorzy wyraźnie wskazywali na dużo słabszą niż w przypadku innych grup pozycję ludności rdzennej w zetknięciu z aparatem wymiaru sprawiedliwości. Wyraźnie podkreślali, że wysokie wskaźniki aresztowań i skazań wynikają z upośledzenia społecznego – słabego wykształcenia, bezrobocia, zależności od opieki społecznej *etc.*

Indigenous Disadvantage. Key Indicators 2005 (Przewyciężyć rdzenne słabości. Kluczowe wskaźniki 2005). Jak podkreślają autorzy, działania te mają pomóc dotrzeć do przyczyn nierówności i upośledzenia społecznego. Prezentowane w dokumentach dane rzeczywiście świadczą o dużych różnicach między rdzennymi mieszkańcami Australii a pozostałymi członkami społeczeństwa. Aborygeni żyją krócej, są biedniejsi i gorzej wykształceni, rzadziej są właścicielami domów, w których mieszkają, częściej narażeni są na stres i padają ofiarami przestępstw, częściej sami popełniają przestępstwa ponad połowa z nich korzysta z państwowych rent i zapomóg, a wskaźnik bezrobocia jest w tej grupie trzykrotnie wyższy niż dla reszty społeczeństwa (tab. 14).

Poważnym problemem społecznym był i jest alkoholizm oraz inne uzależnienia. Tubylcy szybciej niż Biali zapadają na alkoholizm czy narkomanię. Uzależnienia prowadzą oczywiście do obniżenia jakości życia, ale w przypadku rdzennych Australijczyków stały się też powodem wysokiej śmiertelności i skrócenia przeciętnego trwania życia. Podczas przeprowadzonych między 2004 i 2005 r. badań blisko połowa respondentów zadeklarowała picie alkoholu w tygodniu poprzedzającym wywiad, z tego 16% picie na poziomie kwalifikowanym jako ryzykowne. Częściej piją mieszkańcy wielkich miast (75%), ale zagrożenie alkoholizmem jest podobne wszędzie. Otrzymane wyniki wskazują na wzrost w ostatnich latach liczby uzależnionych.

Miernikiem jakości życia jest także waga (masa ciała). Wbrew pozorom to nadwaga i otyłość świadczą o gorszym statusie społecznym. Gdy porównać obie populacje okaże się, że bardziej zagrożeni (1,2-krotnie) nadwagą i otyłością są Aborygeni. Największa grupa ryzyka to kobiety powyżej 55. roku życia (T r e w i n, 2007).

Relatywnie słaba pozycja społeczna Aborygenów wynika, i jednocześnie powoduje, słaby poziom edukacji. Wskaźnik scholaryzacji spada wraz ze wzrostem poziomu (lat nauki) szkoły. W latach 1998–2005 odnotowano wprawdzie wzrost odsetka uczniów kontynuujących naukę, jednak uczniów aborygeńskich jest proporcjonalnie mniej niż nieaborygeńskich (tab. 15).

Jak wcześniej zaznaczono, państwo na poziomie federalnym i poszczególnych stanów podejmuje szereg działań mających ograniczyć społeczne upośledzenie rdzennych mieszkańców kraju. W czerwcu 2005 r. funkcjonowało 2600 organizacji zaangażowanych w programy wsparcia dla Aborygenów. W budżecie Związku przeznaczono ponad 3 mld dolarów na ten cel. Po zlikwidowaniu w 2004 r. ATSIC, na mocy ustawy o Aborygenach i Mieszkańcach Wysp Cieśniny Torresa (*Aboriginal and Torres Strait Islander Act 2005*), ciągle działają agendy, takie jak np. *Indigenous Business Australia*, *Torres Strait Regional Authority* czy *Indigenous Land Corporation*. Na szczeblu rządowym za sprawy ludności rdzennej odpowiada specjalna grupa ministerialna

T a b e l a 14

Podstawowe wskaźniki społeczne – Aborygeni i Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa, a średnie dla pozostałej populacji Australii w 2002 r.

Wyszczególnienie		Aborygeni i Mieszkańcy Wysp Cieśniny Torresa	Pozostali
Przeciętne trwanie życia w latach	kobiety	64,8 ^a	82,0 ^b
	mężczyźni	59,4 ^a	77,0 ^b
Doświadczenie przynajmniej jednego stresora ^c w ostatnich 12 miesiącach (%)		82,6	57,3
Ofiary przemocy w ciągu ostatnich 12 miesięcy (%)		19,5	8,9
Liczba samobójstw na 100 000 ludności ^d		od 12 do 36	od 11 do 16
Przeciętne tygodniowe dochody brutto gospodarstwa domowego (dol. austr.)		394	665
Posiadanie domu na własność (bez obciążenia hipotecznego)		10,0	38,5
Zatrudnienie ogółem (%)		42,7	63,5
Wskaźnik bezrobocia (%)		18,1	5,6
Korzystający z rent lub zasiłków (%)		51,7	27,1
Wykształcenie licencjackie lub wyższe (%)		3,7	16,9
Brak możliwości lub utrudnienia w dojazdach do wybranych miejsc (%)		11,6	3,6
Dostęp do Internetu w domu w ciągu ostatnich 12 miesięcy (%)		30,4	57,9

Uwaga: ^a – lata 1996–2001; ^b – lata 1998–2000, wartości przeciętne dla całej populacji Australii; ^c – stresor oznacza np. śmierć bliskiej osoby, kłopoty ze znalezieniem pracy, poważną chorobę; ^d – lata 1999–2003.

Ź r ó d ł o: oprac. własne na podstawie SCRGSP (*Steering Committee for the Review of Government Service Provision*), 2005, *Overcoming Indigenous Disadvantage: Key Indicators*, 2005, Productivity Commission, Canberra.

Tabela 15

Odsetki studentów kontynuujących naukę w klasach 10–12 w latach 1998 i 2005

Klasa	Rok			
	1998		2005	
	studenci aborygeńscy	studenci nieaborygeńscy	studenci aborygeńscy	studenci nieaborygeńscy
Do 10	83	99	88	99
Do 11	52	85	62	88
Do 12	32	73	40	77

Źródło: oprac. własne na podstawie D. Trewin, 2007, *Australia Year Book*, No 89, Australian Bureau of Statistics, Canberra.

(*Ministerial Taskforce on Indigenous Affairs*), wspierana przez ciało doradcze, jakim jest, powołana w 2004 r., Narodowa Rada Ludności Rdzennej (*National Indigenous Council – NIC*). Członkowie NIC nie są wybierani w wyborach powszechnych, to mianowani specjaliści. Są to m. in.: *Higher Education Indigenous Advisory Council, National Aboriginal and Torres Strait Islander Health Council, Indigenous Advisory Committee on Environment Protection and Biodiversity, National Indigenous Youth Leadership Group, Aboriginal and Torres Strait Islander Arts Board of the Australia Council, Aboriginals Benefit Account Advisory Committee*.

6. Zakończenie

Australia jest nowoczesnym i demokratycznym państwem. W kategoriach europejskich tworem relatywnie młodym – odkryta dla Białych w wieku XVIII, państwowość uzyskała w 1900 r. Historia ludzkiego osadnictwa na tym kontynencie jest jednak dużo dłuższa. Dowodzi ona, że kiedyś człowiek potrafił żyć w pełnej symbiozie z otaczającą przyrodą, a dzięki swojej inteligencji mógł dostosowywać się do zmieniających się warunków. Niestety w zderzeniu z cywilizacją Starego Kontynentu rdzenni mieszkańcy Australii okazali się bezbronni.

Znamienne jest, jak w etnologii zmieniało się określenie takich jak Aborygeni grup. Początkowo mówiono o „ludach barbarzyńskich” i „ludach natury”, później pojawiło się pojęcie „ludy pierwotne”. Współcześnie używa się terminów „społeczeństwa proste”, „społeczności przedindustrialne” lub „społeczności marginalne” (*Obyczaje...*, 2007). Niestety chyba właśnie to ostatnie określenie najlepiej oddaje sytuację, w której znajdują się obecnie Aborygeni. Wyniki analizy struktur demograficznych, społecznych i ekonomicznych jednoznacznie potwierdzają, że jest to grupa upośledzona społecznie. Dramat

potęguje fakt, że władze jak do tej pory, mimo starań nie znalazły odpowiednich narzędzi pomocy.

W maju 2000 r. Australijczycy dali wyraz swojemu żalowi i zademonstrowali potępienie dla dotychczasowych praktyk – w Sydney i innych wielkich miastach odbyły się wielotysięczne manifestacje. Mimo to Australia wkroczyła w nowe tysiąclecie z ciągle nierozwiązanym problemem ludności rdzennej.

LITERATURA

- Aboriginal and Torres Strait Islander Languages*, 1994, www.dnathan.com/VL/austLang.htm.
- Andrzejewski W. M., 1974, *Australia*, PWN, Warszawa.
- Australia*, 2003, Pascal, Warszawa.
- Australia. Podróże marzeń*, 2007, Biblioteka „Gazety Wyborczej”, Dodatek do „Gazety Wyborczej”.
- Australian Historical Population Statistics*, 3105.0.65.001, ABS, www.abs.gov.au.
- Bringing Them Home, Report of the National Inquiry into the Separation of Aboriginal and Torres Strait*, 1997.
- Census of Population and Housing*, 2001, ABS, www.abs.gov.au.
- Census of Population and Housing*, 2006, ABS, www.abs.gov.au.
- Elkin A. P., 1994, *Aboriginal Men of High Degree*, Inner Traditions International, Rochester.
- Encyklopedia geograficzna świata*, 1995, OPRES, Kraków.
- High Court's Judgement on the Native Title Mabo v Queensland*, 1992 (No 2), 175 CLR 1 at 41–42.
- Indigenous Australia*, www.dreamtime.net.au.
- Islander Children from Their Families*, 1997, Human Rights and Equal Opportunity Commission, Sydney.
- Lencznarowicz J., 2005, *Australia*, Trio, Warszawa.
- McKendrick J., 1980, *Victorian Aboriginal Mental Health Network*, submission 310.
- Obyczaje, języki, ludy świata*, 2007, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Olśzewski T., 1957, *Australia – kraj dziwów i sprzeczności*, PWN, Warszawa.
- Olśzewski T., 1988, *Geografia ekonomiczna Australii i Oceanii*, PWE, Warszawa.
- Population Distribution, Aboriginal and Torres Strait Islander Australians*, 2006, ABS, www.abs.gov.au.
- Reynolds H., 1989, *Dispossession. Black Australians and White Invaders*, Sydney.
- SCRGSP (Steering Committee for the Review of Government Service Provision)*, 2005, *Overcoming Indigenous Disadvantage: Key Indicators 2005*, Productivity Commission, Canberra.
- Szyjewski A., 2003, *Religie aborygeńskie*, [w:] *Religia, Encyklopedia*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Trewin D., 2007, *Australia Year Book*, No 89, Australian Bureau of Statistics, Canberra.

Year Book Australia, 2004, www.abs.gov.pl.

Year Book Australia, 2005, www.abs.gov.pl.

INDIGENOUS PEOPLE – THE AUSTRALIAN ABORIGINES

United Nations Organization assesses that there are around five thousand groups of Aboriginal peoples all over the world. It means 370 million people in 70 states. Although one coherent definition of indigenous people does not exist one can assume that they are communities which developed in pre-colonial times or before of the expansion of dominant (nowadays) population. Members of indigenous societies are closely related to environment and natural resources of their land. They also developed the very strong feeling of self-identity, built upon affluent material and spiritual culture. Unfortunately “being different” results in social exclusion. In many cases governments’ efforts to solve those situations failed and minorities are the subjects of discrimination.

The article is going to open series of publications dedicated to various indigenous groups. The authors aim is to depict the variety of cultures and their connection to environment. Particular stress is also put on the social problems of the populations including demographic, economical and political ones. In the first paper Aboriginal Australians are presented.

Dr Anna Janiszewska

Dr Ewa Klima

Katedra Gospodarki Przestrzennej i Planowania Przestrzennego UŁ